

پله‌ی اول

آموزش مردم‌سالاری در کلاس

حانیه بیابانی

آموزگار پایه‌ی ششم ابتدایی،
استان سمنان

تعلیم و تربیت از طریق نهادهای رسمی سهم بسزایی بر رشد ابعاد گوناگون فکری، اجتماعی، مذهبی، هنری، اخلاقی و... در افراد دارد. بُعد اجتماعی شخصیت انسان از ابعاد مهم وجودی اوست و تحت تأثیر تربیت اجتماعی وی قرار می‌گیرد. این روزها بحث مربوط به تربیت شهروندی با تفکر مردم‌سالارانه در محافل تربیتی و اجتماعی بسیار داغ است و سیاستمداران و اندیشمندان آموزش و تربیت به تحقق جامعه‌ی مردم‌سالار توجه ویژه نشان می‌دهند.

کتاب *دموکراسی و تعلیم و تربیت* اثر جان دیویی شناخته‌شده‌ترین اثر تربیتی در باب پیوند مردم‌سالاری و تعلیم و تربیت محسوب می‌شود. به گفته‌ی خود دیویی این کتاب نخست به شناسایی و بیان ایده‌هایی می‌پردازد که یک جامعه‌ی مردم‌سالار به آن دلالت دارد و سپس به کاربردن این ایده‌ها برای مسائل مربوط به آموزش و پرورش را مطرح می‌کند.

مسئله‌ی مردم‌سالاری و شاخص‌های آن نظیر آگاهی، مسئولیت‌پذیری، تعهد، مشارکت فعال، انتقادپذیری و انتقادگری در اسناد جدید نظام تعلیم و تربیت جمهوری اسلامی ایران مورد تأکید قرار گرفته است؛ اما آنچه اغلب معلمان را با چالش روبه‌رو می‌سازد، اجرای این شاخص‌ها در کلاس درس است. در این نوشتار بخشی از تجربه‌ی آموزشی مربوط به اجرای ایده‌ی مردم‌سالاری در کلاس درس شرح داده شده است.

کلاس درس مطلوب، زمینه‌ای برای تمرین ابعاد گوناگون زندگی واقعی دانش‌آموزان محسوب می‌شود. اگر قرار است دانش‌آموز ما در جامعه‌ای مردم‌سالار زندگی کند، باید اصول مربوط به آن را در کلاس درس دیده و تمرین کرده باشد. زمینه‌سازی برای تحقق همه‌ی شاخص‌های مردم‌سالارانه در یک کلاس کار دشواری است؛ اما معلم می‌تواند در طی سال تحصیلی با پرداختن به این اصول و ایده‌ها که در ادامه بیان

می‌شوند، کلاس خود را به کلاسی مردم‌سالار نزدیک‌تر کند:

۱. حق رأی همگانی

این عبارت یعنی «داشتن حق رأی همگانی» می‌تواند یکی از اصول اساسی کلاس در نظر گرفته شود. البته اینکه حدومرز تصمیم‌گیری دانش‌آموزان تا چه اندازه باشد، با توجه به اوضاع کلاس و دانش‌آموزان، در اختیار معلم است، اما معیارقراردادن این اصل در کلاس می‌تواند تمرین خوبی برای آموزش مردم‌سالاری به دانش‌آموزان باشد و حس خوب احترام و ارزشمندی را به‌عنوان عضوی از کلاس به آنان القا کند؛ مثلاً دانش‌آموزان می‌توانند از بین گزینه‌های متنوعی که معلم برای ارزشیابی مبحثی به آنان معرفی می‌کند، یک یا دو مورد را انتخاب کنند و پس از انتخاب‌شدن دو روش ارزشیابی، به تناسب تفاوت‌های فردی خود از میان دو روش انتخاب‌شده در کلاس یکی را برگزینند.

۲. آزادی پرسش و اظهارنظر درسی

بر این اساس همه‌ی دانش‌آموزان حق دارند سوالات و ابهامات درسی خود را در کلاس مطرح کنند، حتی اگر سؤال یا نظر دانش‌آموز بر خلاف نظر معلم یا حتی محتوای کتاب درسی باشد. این رفتار می‌تواند پیش‌زمینه‌ای برای یک گفت‌وگو سودمند بین معلم و دانش‌آموزان باشد یا حتی منجر به تحقق پروژه‌های تحقیقاتی شود. دانش‌آموزان باید بیاموزند پرسشگر باشند، هر اطلاعاتی را به‌سادگی نپذیرند و مطالب درسی را موشکافی کنند. وقتی معلم در یک بحث جمعی به دانش‌آموزان فرصت دهد تا درباره‌ی موضوعات متعدد اظهارنظر و از عقاید خود دفاع کنند، آن‌ها ناچار می‌شوند برای مشارکت در بحث بر اطلاعات خود بیفزایند. دانش‌آموزان با شنیدن تحلیل‌های سایر همکلاسی‌ها با عقاید گوناگونی روبه‌رو می‌شوند و درک می‌کنند ممکن است دیدگاه‌های متعددی برای یک موضوع یا حقیقت یکسان وجود داشته باشد.

۳. مسئولیت‌پذیری

یکی از شاخص‌های اصلی مردم‌سالاری داشتن تعهد و مسئولیت‌پذیری است. معلم باید وضعیتی را فراهم کند تا دانش‌آموزان در برابر یادگیری خود و دیگران احساس

مسئولیت کنند. انجام فعالیت‌ها به‌صورت گروهی و هم‌سال‌سنجی نمونه‌هایی از ایجاد زمینه برای مسئولیت‌پذیری هستند.

۴. انتخاب هوشمندانه‌ی فعالیت‌ها توسط معلم

برای اینکه دانش‌آموزان به سمت کسب شاخص‌های شهروند مردم‌سالار پیش بروند، لازم است معلم فعالیت‌های کلاسی را آگاهانه و هوشمندانه برنامه‌ریزی کند؛ مثلاً بهتر است فعالیت‌ها با مسائل و حوادث جاری ارتباط داشته باشند و به‌انجام‌رساندن فعالیت نیازمند همکاری با مقامات دولتی در سطوح گوناگون ملی و محلی باشد.

طراحی فعالیت‌های خلاقانه و دارای معیارهای متناسب با تعلیم‌وتربیت مردم‌سالارانه نیازمند دانش و آگاهی معلم از حوزه‌های متعدد علمی و دانش‌علم آموزش (پداگوژیک) است. بنابراین معلم یک کلاس مردم‌سالار باید مطالعات خود را گسترش دهد و دانش خود را دائماً به‌روزرسانی کند.

منابع

۱. رام، سمیه، (۱۳۹۳)، آثار ماندگار: دموکراسی و تعلیم‌وتربیت (اثر جان دیوئی)، دانشنامه‌ی ایرانی برنامه‌ی درسی.

۲. قلتاش، عباس؛ طاهری، عبدالمحمد؛ مراحل، فاطمه، (۱۳۹۳)، «دموکراسی آموزشی در مدارس و تأثیر آن بر رشد مهارت تفکر انتقادی و اجتماعی دانش‌آموزان دوره‌ی متوسطه‌ی اول»، دوفصلنامه‌ی علمی - پژوهشی شناخت اجتماعی، (۲۳)، ۹۵-۱۰۸.

۳. جاویدی، طاهره؛ عالی، مرضیه، (۲۰۰۸)، «تحلیلی بر ابعاد و گستره آموزش غیررسمی در تربیت شهروند دموکراتیک»، اولین همایش آموزش غیررسمی، مشهد مقدس، ایران.

آموزشی
ابتدایی

دی‌ماه

دوره‌ی بیست و هفتم
شماره‌ی ۱۴۰۲۴

۲۹